

Березинський Л.В., КЗВО «ДАНО», ORCID: 0009-0003-3387-4601

Berezynskyi L., Associate Professor of the Department of Educational Management, State Policy and Economics, Communal Institution of Higher Education “Dnipro Academy of Continuing Education” of Dnipropetrovsk Regional Council

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В ПЕРІОД ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

PUBLIC ADMINISTRATION MECHANISMS FOR POLITICAL CULTURE FORMATION AS A COMPONENT OF GOVERNANCE DURING SOCIAL TRANSFORMATION

Досліджено механізми формування політичної культури як складової державного управління в умовах трансформаційних процесів українського суспільства. Проаналізовано концептуальні засади політичної культури в контексті державно-управлінської практики, визначено особливості її формування в перехідних суспільствах. Досліджено роль інформаційно-комунікативних механізмів державного управління у процесах політичної соціалізації громадян. Розглянуто функціонування системи зв'язків з громадськістю органів державної влади як інструменту впливу на політичну культуру суспільства. Особливу увагу приділено аналізу трансформації державного управління від традиційної бюрократичної моделі до сучасних концепцій публічного управління та належного врядування. Виявлено проблемні аспекти формування демократичної політичної культури в умовах воєнного стану та посткомуністичної трансформації. Запропоновано напрями вдосконалення механізмів державного управління щодо формування політичної культури відповідно до євроінтеграційних процесів та Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки. Обґрунтовано необхідність системного підходу до політичної соціалізації через освітні, інформаційні та комунікативні канали державно-управлінського впливу.

Ключові слова: політична культура, державне управління, трансформація суспільства, механізми державного управління, політична соціалізація, зв'язки з громадськістю, інформаційна політика.

The article examines the mechanisms of political culture formation as a component of public administration in the context of transformational processes in Ukrainian society. The conceptual foundations of political culture in the context of public administration practice are analyzed, and the peculiarities of its formation in transitional societies are determined. The role of information and communication mechanisms of pub-

lic administration in the processes of political socialization of citizens is investigated. The functioning of the public relations system of public authorities as a tool for influencing the political culture of society is considered. Special attention is paid to the analysis of the transformation of public administration from the traditional bureaucratic model to modern concepts of public management and good governance. Problematic aspects of democratic political culture formation under martial law and post-communist transformation are identified. Directions for improving public administration mechanisms for political culture formation in accordance with European integration processes and the Strategy for Public Administration Reform in Ukraine for 2022-2025 are proposed. The necessity of a systematic approach to political socialization through educational, informational and communicative channels of public administration influence is substantiated.

Keywords: *political culture, public administration, social transformation, public administration mechanisms, political socialization, public relations, information policy.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку української державності характеризується глибокими трансформаційними процесами, що охоплюють усі сфери суспільного життя. Особливої актуальності в умовах військових дій та євроінтеграційних прагнень України набуває проблема формування демократичної політичної культури як фундаментальної основи ефективного державного управління. Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки визначає пріоритетом формування системи професійної та політично нейтральної публічної служби, орієнтованої на захист інтересів громадян. Трансформація політичної системи України від авторитарної до демократичної моделі управління потребує не лише інституційних змін, але й кардинального оновлення політичної культури суспільства. В умовах посткомуністичних трансформацій процес формування нової політичної системи в Україні неможливий без копіювання найбільш розвинених демократичних моделей політичних інститутів, якщо це не підтримується оновленою політичною культурою. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю наукового обґрунтування механізмів державного управління, спрямованих на формування політичної культури, адекватної викликам сучасності. Воєнний стан, цифровізація суспільних відносин, європейська інтеграція та потреба у зміцненні національної ідентичності створюють унікальні умови для застосування нових підходів до політичної соціалізації громадян через систему державного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади дослідження політичної культури заклали праці Г. Алмонда та С. Верби, які визначили політичну культуру як "специфічні політичні установки щодо політичної системи та її різних частин і установки щодо власної ролі в системі" [1]. В українській науковій літературі прийнято вважати, що політична культура є якісним станом політичного життя суспільства, який характеризує

ступінь розвитку політичних інститутів, а також характер взаємодії суб'єктів політичного процесу.

Проблематика формування політичної культури в перехідних суспільствах досліджувалася у працях вітчизняних науковців. Особливості політичної культури у перехідних суспільствах та основні проблеми формування політичної культури в Україні розглядаються в контексті необхідності встановлення справедливих порядків та стабільного демократичного суспільного ладу. Трансформаційні процеси в державному управлінні досліджували М. Міненко [2], який проаналізував еволюцію від "державного управління" до "публічного управління", та К. Петрова [3], що вивчала особливості трансформаційних змін на прикладі зарубіжного досвіду. Сучасне розуміння сутності державного управління деякими українськими вченими є досить наближеним до розуміння сутності публічного управління. Дослідження питань реформування державного управління в Україні, зокрема аналіз Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки, показують незначний прогрес держави у сфері реформування державного управління. Водночас недостатньо вивченими залишаються механізми державного управління, спрямовані на формування політичної культури в умовах воєнного стану та євроінтеграційних процесів.

Зарубіжні дослідження політичної культури (Р. Інглхарт, Р. Патнам, Ф. Фукуяма) підкреслюють взаємозв'язок між рівнем демократичної політичної культури та ефективністю державного управління. Проте специфіка українських реалій потребує адаптації існуючих теоретичних підходів до національного контексту.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження механізмів формування політичної культури як складової державного управління в період трансформації українського суспільства та розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо їх вдосконалення в умовах сучасних викликів.

Завдання дослідження: 1) проаналізувати теоретико-методологічні засади формування політичної культури в системі державного управління; 2) дослідити особливості функціонування інформаційно-комунікативних механізмів державного управління у сфері політичної соціалізації; 3) визначити проблемні аспекти формування демократичної політичної культури в умовах трансформації українського суспільства; 4) обґрунтувати напрями вдосконалення механізмів державного управління щодо формування політичної культури відповідно до євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Політична культура як феномен суспільного життя становить систему цінностей, норм, переконань та поведінкових моделей, що регулюють взаємодію між державою та громадянами [7]. Згідно з класичним визначенням Г. Алмонда та С. Верби, політична культура передбачає "специфічні політичні установки щодо політичної системи та її різних частин і установки щодо власної ролі в системі" [1]. Політична ку-

льтура виконує кілька важливих функцій у житті суспільства: пізнавальну, соціалізацій, інтегративну та регулятивну [14]. У контексті державного управління політична культура виступає як середовище функціонування владних інститутів та як об'єкт цілеспрямованого впливу через механізми державної політики. Трансформація політичної культури в умовах суспільних змін відбувається під впливом множини факторів, серед яких особливе місце займають механізми державного управління [9]. Держава через свої інститути здійснює цілеспрямований вплив на формування політичних орієнтацій громадян, використовуючи освітні, інформаційні, культурні та комунікативні канали [8].

Методологічною основою дослідження механізмів формування політичної культури є системний підхід, що дозволяє розглядати цей процес як взаємодію різних підсистем державного управління. Інституційний підхід дає можливість проаналізувати роль формальних та неформальних інститутів у політичній соціалізації, а комунікативний підхід розкриває особливості інформаційного впливу на політичну свідомість громадян [12]. Сучасне публічне управління, як зазначає М. Міненко, спирається на архетипи демократії та на рівні держави набуває рис публічності, стимулюючи процеси суспільної трансформації та транспарентність представницької влади [2]. Це створює нові можливості для формування демократичної політичної культури через механізми участі громадян у прийнятті управлінських рішень.

Сучасна система державного управління характеризується активним використанням інформаційно-комунікативних технологій для впливу на політичну культуру суспільства [6]. Інформаційна політика органів державної влади виступає як двоєдиний процес: по-перше, вибудовування інформаційної інфраструктури та каналів комунікації; по-друге, процес політичної комунікації через передачу інформації, де засоби масової комунікації відіграють опосередковуючу роль між державою та суспільством. Аналіз функціонування системи зв'язків з громадськістю в органах державної влади України виявляє кілька характерних особливостей [10]. Основними завданнями служб зв'язків з громадськістю є: регулярне надання інформації про діяльність органу влади, його плани та успіхи; виховно-інформаційна функція, спрямована на просвітництво громадськості в питаннях законодавства та прав громадян; інформування керівництва про стан громадської думки щодо політики, що проводиться.

Розвиток інформаційно-комунікативних технологій, як підкреслює М. Тимченко, призвів до значної трансформації всієї системи політичних відносин, що знаходить своє вираження у поширенні онлайн практик політичної комунікації та використанні принципово нових форм комунікації між людиною та державою [6]. Особливої уваги заслуговує розвиток електронного урядування як механізму формування нової політичної культури. Згідно з матеріалами Національного агентства України з питань державної слу-

жби, публічна служба розглядається не просто як стабільна зайнятість, а як можливість бути причетним до змін у країні, впливати на рішення, бути частиною команди, яка формує нову державу [4]. Це сприяє формуванню активістської політичної культури, орієнтованої на участь громадян у державному управлінні.

Проблемним аспектом залишається низький мотив афіліації в інформаційних повідомленнях органів державної влади, що свідчить про формування ієрархічного типу політичної комунікації [13]. Це не сприяє встановленню довірчого діалогу між владою та громадянами і може гальмувати формування демократичної політичної культури. Регіональний рівень державного управління відіграє важливу роль у формуванні політичної культури через безпосередню взаємодію з громадянами [11]. Аналіз функціонування регіональних органів виконавчої влади показує, що вони мають значний потенціал впливу на інформаційний простір регіону через управління державними засобами масової інформації та формування медійного порядку дня. Особливістю української моделі є домінування виконавчої влади в інформаційному просторі, що проявляється в персоніфікації політичного дискурсу та концентрації уваги на діяльності керівників органів виконавчої влади [9]. Законодавча влада представлена в медіа менш виразно, що може формувати в громадян неповне уявлення про систему стримувань і противаг у демократичному управлінні.

Використання PR-інструментів та політичної реклами становить один із каналів регіональної політичної комунікації [8]. До основних інструментів належать: спеціальні заходи (виставки, фестивалі, спортивні події); публікації в ЗМІ; особисті комунікації з жителями; рекламно-інформаційні матеріали; офіційні інтернет-портали. Ці інструменти сприяють формуванню позитивного іміджу регіональних державних структур та зміцненню довіри до влади. Формування демократичної політичної культури в Україні стикається з низкою системних проблем. Спадщина авторитарного минулого продовжує впливати на політичні орієнтації громадян, формуючи підданську модель політичної поведінки замість активістської [5]. Як зазначають В. Бурдяк та Н. Ротар, в Україні сьогодні спостерігається функціонування орієнтацій як східного, так і західного типів політичної культури, що призвело до появи значної кількості маргінальних елементів у системі політичних орієнтацій населення [7]. Умови воєнного стану створюють додаткові виклики для демократичного розвитку [15]. Необхідність забезпечення національної безпеки може призводити до посилення централізації влади та обмеження політичного плюралізму, що впливає на процеси політичної соціалізації.

Низький рівень довіри громадян до державних інститутів ускладнює ефективність механізмів формування політичної культури [11]. Незважаючи на високий рейтинг довіри до окремих політичних лідерів, інституційна довіра залишається низькою, що створює парадокс персоналізованої політики

в умовах слабких інститутів. Цифровізація суспільних відносин створює нові можливості, але водночас і нові ризики для формування політичної культури [13]. Поширення дезінформації, маніпулятивних технологій та політичної поляризації в онлайн-просторі потребує розробки нових підходів до медіаграмотності та критичного мислення громадян.

Вдосконалення механізмів формування політичної культури в системі державного управління України має відбуватися за кількома ключовими напрямками відповідно до Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки [4].

Перший напрям – інституційний розвиток. Необхідно створити спеціалізовані підрозділи в органах державної влади, відповідальні за політичну освіту та громадянську просвіту [10]. Очікуваними результатами реформи державного управління до 2025 року є формування системи професійної та політично нейтральної публічної служби, орієнтованої на захист інтересів громадян.

Другий напрям – розвиток цифрових технологій у сфері політичної комунікації. Впровадження електронних сервісів участі громадян у прийнятті рішень, електронних петицій, онлайн-консультацій створює нові можливості для формування активістської політичної культури [6].

Третій напрям – освітні механізми. Інтеграція курсів громадянської освіти в усі рівні освітньої системи, підвищення кваліфікації державних службовців у сфері комунікації з громадськістю, розвиток програм медіаграмотності для різних категорій населення [10].

Четвертий напрям – міжнародне співробітництво. Використання досвіду країн ЄС у сфері формування європейської політичної культури, адаптація кращих практик публічної дипломатії та культурної політики до українських умов [7].

П'ятий напрям – моніторинг та оцінка ефективності. Створення системи регулярного дослідження стану політичної культури суспільства, оцінки впливу державних програм на політичні орієнтації громадян, корегування стратегій на основі отриманих даних [12].

Висновки. Дослідження механізмів формування політичної культури як складової державного управління в період трансформації українського суспільства дозволяє зробити низку важливих висновків. Проведений аналіз засвідчує, що політична культура має подвійну природу в системі державного управління, виступаючи водночас як об'єкт цілеспрямованого впливу управлінських структур і як середовище їх функціонування. Ефективність управлінських рішень значною мірою зумовлена їх відповідністю домінуючим у суспільстві політичним цінностям та орієнтаціям, що підкреслює важливість урахування культурного контексту при розробці державної політики.

Трансформаційні процеси в системі державного управління, зокрема перехід від традиційної бюрократичної моделі до публічного управління, ві-

дкривають принципово нові можливості для формування демократичної політичної культури. Механізми громадської участі, транспарентності та підзвітності влади створюють сприятливе середовище для розвитку активістських політичних орієнтацій громадян та зміцнення демократичних цінностей. Особливо важливу роль у процесах політичної соціалізації відіграють інформаційно-комунікативні механізми державного управління. Водночас їх ефективність значною мірою залежить від здатності подолати традиційну ієрархічну модель комунікації та забезпечити перехід до діалогової взаємодії з громадянами, що передбачає формування партнерських відносин між державою та суспільством.

Формування демократичної політичної культури в сучасній Україні відбувається в умовах складного переплетення внутрішніх і зовнішніх викликів. Авторитарна спадщина радянського періоду, специфічні умови воєнного стану та хронічно низький рівень інституційної довіри створюють системні перешкоди для демократизації політичної культури, що актуалізує необхідність розробки комплексних стратегій подолання цих проблем. Успішне вдосконалення механізмів формування політичної культури потребує дотримання принципів системності та науковості, а також забезпечення їх відповідності європейським стандартам демократичного врядування. Це передбачає інтеграцію кращих міжнародних практик із специфічними особливостями українського контексту.

Перспективи подальших наукових розвідок охоплюють кілька ключових напрямів, серед яких розробка індикаторів оцінки ефективності державних програм формування політичної культури, дослідження впливу цифровізації на політичну поведінку різних соціальних груп, аналіз зарубіжного досвіду постконфліктного відновлення політичної культури та вивчення особливостей формування європейської ідентичності через механізми державного управління. Практичне значення проведеного дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів для вдосконалення Стратегії реформування державного управління України, розробки державних програм політичної освіти та громадянської просвіти, а також підвищення ефективності комунікативної діяльності органів державної влади.

Список використаних джерел:

1. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура. Политические установки и демократия в пяти странах. Москва : Мысль, 1992. 234 с.
2. Міненко М. А. Трансформація системи державного управління в сучасні моделі регулювання суспільства. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2013. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=581>.

3. Петрова К. О. Особливості трансформаційних змін державного управління на прикладі південної корей. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 11. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1338>.
4. Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-strategiyi-reformuvannya-derzhavnogo-upravlinnya-ukrayini-na-20222025-t210721>.
5. Піхун О. Проблеми формування політичної культури в перехідних суспільствах на прикладі України. Науковий блог. 2012. 3 травня. URL: <https://naub.ua.edu.ua/pihun-o-problemy-formuvannya-politychnoji-kultury-v-perehidnyh-suspilstvah-na-prykladi-ukrajiny/>.
6. Тимченко М. М. Діджиталізація політичної участі в Україні: проблеми та перспективи. Публічна політика і державне управління в умовах війни. 2024. Т. 15. № 2. С. 45-58.
7. Бурдяк В. І., Ротар Н. Ю. Політична культура Європи в контексті інтеграційних процесів : монографія. Чернівці : Рута, 2004. 328 с.
8. Механізми публічного управління: принципи формування та модернізації / за ред. А. П. Савкова. Київ : НАДУ, 2023. 456 с.
9. Колодій А. Політична трансформація в Україні: інституції та люди. Ефективність державного управління. 2007. Вип. 12. С. 205-211.
10. Сагуйченко В., Волокітіна Н. Нова українська школа: актуальні питання культури управління і освітнього менеджменту. Аспекти публічного управління. 2020. Т. 8. № 2. С. 16-26.
11. Івашова Л. М., Бондаренко Л. І. Аналіз стану інституційної реформи державного управління та її наслідків за змістовними, функціональними та організаційними критеріями. Публічне управління та митне адміністрування. 2023. № 1 (36). С. 29-41.
12. Куйбіда В., Білинська М., Шпиґа П. Публічне управління : термінологічний словник. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.
13. Крижанівська В. Цифровізація політичної участі: загрози та перспективи. Грані. 2021. Т. 24. № 9. С. 82-90.
14. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ : УкрНДНЦ, 2016. 16 с.
15. Особливості формування політичної культури особистості в умовах трансформації суспільства на прикладі України / О. М. Кравченко та ін. Політичне життя. 2023. № 3. С. 15-22.

References:

1. Almond, G., & Verba, S. (1992). *Civic culture. Political attitudes and democracy in five countries*. Moscow: Mysl. [in Russian]

2. Minenko, M. A. (2013). Transformation of the public administration system into modern models of social regulation. *Public Administration: Improvement and Development*, 6. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=581>
 3. Petrova, K. O. (2018). Features of transformational changes in public administration on the example of South Korea. *Public Administration: Improvement and Development*, 11. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1338>
 4. Strategy for reforming public administration of Ukraine for 2022-2025: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 21, 2021 No. 831-r. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-strategiyi-reformuvannya-derzhavnogo-upravlinnya-ukrayini-na-20222025-t210721>
 5. Pikhun, O. (2012, May 3). Problems of political culture formation in transitional societies on the example of Ukraine. *Scientific Blog*. Retrieved from <https://naub.oa.edu.ua/pihun-o-problemy-formuvannya-politychnoji-kultury-v-perehidnyh-suspilstvah-na-prykladi-ukrajiny/>
 6. Tymchenko, M. M. (2024). Digitalization of political participation in Ukraine: problems and prospects. *Public Policy and Public Administration in Times of War*, 15(2), 45-58.
 7. Burdiak, V. I., & Rotar, N. Yu. (2004). *Political culture of Europe in the context of integration processes: monograph*. Chernivtsi: Ruta.
 8. Savkov, A. P. (Ed.). (2023). *Public administration mechanisms: principles of formation and modernization*. Kyiv: NADU.
 9. Kolodii, A. (2007). Political transformation in Ukraine: institutions and people. *Public Administration Efficiency*, 12, 205-211.
 10. Sahuichenko, V., & Volokitina, N. (2020). New Ukrainian school: current issues of management culture and educational management. *Public Administration Aspects*, 8(2), 16-26.
 11. Ivashova, L. M., & Bondarenko, L. I. (2023). Analysis of the state of institutional reform of public administration and its consequences according to substantive, functional and organizational criteria. *Public Administration and Customs Administration*, 1(36), 29-41.
 12. Kuibida, V., Bylynska, M., & Shpyha, P. (2018). *Public administration: terminological dictionary*. Kyiv: NADU.
 13. Kryzhanivska, V. (2021). Digitalization of political participation: threats and prospects. *Grani*, 24(9), 82-90.
 14. DSTU 8302:2015. (2016). *Information and documentation. Bibliographic reference. General provisions and rules of compilation*. Kyiv: UkrNDNTs.
- Kravchenko, O. M., et al. (2023). Features of formation of personal political culture in conditions of social transformation on the example of Ukraine. *Political Life*, 3, 15-22.